

AHMET ALTAN'IN DENEMELERİNDE KENDİNİ ALDATMA TEMİ¹

Mustafa YİĞİTOĞLU²

ÖZET

1980 sonrası Türk edebiyatında öne çıkan yazarlardan biri olan Ahmet Altan, yayımlanmış olduğu eserlerde toplumsal ve bireysel birçok konuyu ele alır. Tarih, siyaset, aşk, din, cinsellik gibi hususlar yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenir. Diğer eserlerinde olduğu gibi Altan'ın denemeleri de muhteva açısından zengindir. Bunların bir kısmı insani duygularla ilgilidir. Yazar; umut, kaygı, şehvet, kıskançlık, cesaret gibi birçok hususta denemeler kaleme alır. Bununla birlikte Altan bazı denemelerinde, psikolojik bir hâl olan kendini aldatma temi üzerine yoğunlaşır. Kişinin ruh dünyasını anlamaya ve anlatmaya çalışan yazar, böyle bir hâlin öncesini ve sonrasını irdeler. Kendini aldatma hissinin hangi gerekçelerle vuku bulduğu, yazarın ilgi duyduğu bir durumdur. Bu çalışmada Ahmet Altan'ın denemelerinde kendini aldatma temi incelenmiş ve yazarın bu husustaki fikirleri izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Altan, deneme, kendini aldatma, kendini kandırma.

Yiğitoğlu, Mustafa. "AhmetAltan'ın Denemelerinde Kendini Aldatma Temi". *idil* 5.22 (2016): 641-654.

Yiğitoğlu, M. (2016).AhmetAltan'ın Denemelerinde Kendini Aldatma Temi. *idil*, 5 (22), s.641-654.

¹Bu makale, AhmetAltan'ınEserlerindeMuhtevaisimlidoktoratezindenderlenmiştir.

²Dr., DicleÜniversitesi, Z.G. EğitimFak., TürkDiliveEdebiyatıEğitimi ABD, myigitoglu(at)dicle.edu.tr.

THEME OF SELF-DECEPTION IN AHMET ALTAN'S ESSAYS

ABSTRACT

Ahmet Altan, one of the prominent authors in Turkish literature after 1980, addresses many social and individual issues in his works that have been published. The issues such as history, politics, love, religion, sexuality are examined in detail by the author. Altan's essays as in other works are rich in terms of their content. Some of these are related to human feelings. The author writes many essays on the issues such as hope, fear, lust, jealousy and courage. However, Altan in some essays focuses on the theme of self-deception which is a psychological case. The author trying to understand and explain the spirit world of a person, examines the after and before of this condition. The grounds in which the feeling of self-deception took place is a condition that attracts the author's attention

Keywords: Ahmet Altan, essay, self-deception, self-delusion.

Giriş

Kişinin kendini aldatması, sınırları belli olmayan ve tespiti zor bir durumdur. Çoğu zaman kişi kendini aldattığının farkında değildir ya da farkında olmadığına inanır. Kendini aldatmanın genel tanımı şu şekilde yapılabilir: “*Kişinin kendi kusurlarını, sınırlarını, tutarsızlıklarını vb. görmekten kaçınması veya görememesi*” (Budak, 2005: 440). Tanımdan da anlaşılacağı gibi kendini aldatma konusunda kişi, ya bu durumu görmezden gelir ya da bunun farkında bile değildir.

Joseph Butter, kişinin kendini aldatmasını iki açıdan değerlendirir: Biri ahlak kurallarının açık olmaması durumunda kişinin kendi lehinde bir yorum yaparak davranmasıdır. Diğeri ise kişinin ödevlerini yerine getirememesinde dış öğeleri sorumlu tutmasıdır (Güçlü vd., 2003: 810).

Her insan kendini aldatır mı ya da insanın kendini aldatma kapasitesi nedir? Bu sorulara verilecek cevaplar aslında kendini aldatmanın ne kadar güçlü bir his olduğunu açığa çıkarır. Herbert Fingarette’in bu konudaki fikirleri şöyledir: “*Bir insanın, soylu ya da rezil, en insani olan yönlerinin vurgulanacağı bir portresini çizecek olsaydık, insanın kendini aldatma konusundaki olağanüstü kapasitesini kesinlikle ön plana yerleştirmemiz gerekirdi*” (Fingarette, 2003: 9).

Kişinin kendini aldatması başlangıçta tamamen olumsuz bir durum gibi algılanabilir. Ama bazı psikolog ve sosyologlar kendini aldatmanın, bireyin kendisi ve çevresiyle ilişkilerini dengede tutmak için gerekli olduğunu düşünürler.

...Freud çok az yerde kendini kandırma sözcüğünü kullanmasına karşın, yorumcuları bastırma, yansıma, yüceltme gibi savunma mekanizmalarının her birini bir kendini kandırma biçimi olarak okuduklarından, Freud’un bu mekanizmalara değgin verdiği açıklamaların özünde kendini kandırma açıklamaları olduğunu düşünmektedirler. Freud’a göre insan bu çeşitli savunma mekanizmalarını kullanarak zihnin üst kesimine karşılık gelen ‘ben’ ve toplumsal bakımdan edinilmiş değerlerle biçimlendirilen ‘üstben’in yardımıyla kendisini ‘id’e karşı korurken, insan ruhundaki bu üç katlı diyalektiğin mantığı ilkece kendini kandırma üzerine kurulmuştur... Aynı biçimde sosyobiologlar da insan olarak yanlışlara inanarak kendimizi kandırmamızın çok daha başarıyla yaşamamızın önünü açtığını düşünmektedirler (Güçlü vd., 2003: 811).

Savunma mekanizmaları kişinin psikolojik bütünlüğünü sürdürür ve benliğinin değerini korur. Bu tepkiler, kendi gözünde değerini yitirme ya da suçluluk duygusu gibi endişelerden kişiyi uzak tutar. Duyguları yadsıma, olayları değişik biçimde algılama, algı alanının daraltılması, olaylara duygusal katılımın azaltılması gibi davranışlarla birey savunma mekanizmalarını kullanır (Geçtan, 2010: 70). Freud’un

ve bazı toplum bilimcilerin, bireyin benliğini koruması açısından masum gördükleri kendini aldatma meselesine varoluşçu filozoflar daha temkinli yaklaşırlar. Sartre, kendini aldatan kişinin kendisine gereken değeri veremediğini, kendisine güvenemediğini, varoluşuna değer ve anlam yükleyemediğini ve dolayısıyla var olan şeyler arasında herhangi bir şey olduğunu belirtir (Cevizci, 2005: 995).

Kendini aldatma üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapan Herbert Fingarette, eserinin sonunda kendini aldatmayı şu şekilde açıklar: *"Benim kafamda 'kendini aldatma'nın oldukça birebir bir anlamı var: neyin doğru olduğunun (veya insanın neyi hakikaten doğru olarak kabul ettiğinin) farkında olduğu halde, kişinin kendisine konu hakkında aldatmaya devam etmesi"* (Fingarette, 2003: 142).

Aslında kendini aldatma, bir karar ya da fikirde objektif olamamakla başlar. Yani burada bir çatışma söz konusudur. *"En genel anlamıyla, birbiriyle uyumsuz olan iki güç arasındaki karşıtlık"* olarak tanımlanan çatışmada kişi, bir karar vermek zorundadır (Budak, 2005: 177). Bu düşünceye daha geniş perspektiften bakılırsa kişinin hayat karşısındaki duruşunun, kendi değer yargılarıyla çelişmesiyle çatışma sürecinin başladığı söylenebilir. Burada, Altan'ın da zaman zaman dile getirdiği, kişiyi kendi değerlerine göre yargılama söz konusu olmalıdır (Oğuz, 1996: 70). Yani kişi, kendi değer yargılarına uymayan davranışlar sergiler ve bunu bir şekilde makbul görürse kendini aldatmış olur.

Kendini aldatma, tespiti zor olan bir husus olduğundan bu konu üzerine pek fazla çalışma yapılmamıştır. Diğer taraftan, Ahmet Altan'ın bu konuya ayrı bir önem verdiği şu ifadelerle belirtilir:

İşte bu tartışmalı yapısı sebebiyle kendini aldatma, üzerinde daha fazla çalışılması gereken bir konudur. Ülkemizde kendini aldatma kavramı Ahmet Altan tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş, bu konudaki tartışma ve fikir ayrılıklarına yeterince değinilmiştir. Kendini aldatmanın dini inanç ile ilişkisini konu edinen bir çalışma olan Ali Kuşat'ın araştırması ise bir ikinci araştırma olarak nitelendirilebilir. Fakat maalesef ülkemiz sınırları içerisinde, bu konuda bir üçüncü çalışmaya rastlanamamaktadır (Kılıç, 2011: 1).

Psikolojik bir hâl olan kendini aldatma, Altan'ın özellikle denemelerinde değindiği hususlardan biridir. Yazar, bazı denemelerinde doğrudan insanların bu hâlini konu edinirken bazı denemelerinde de bu hâl ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek hususlara dikkat çeker. Bu bağlamda, kişinin yaşam karşısındaki duruşunun nasıl olması gerektiği de Altan'ın sorguladığı bir meseledir. Yazar, denemelerinde kişilerde bir muhakeme ve farkındalık duygusu uyandırmayı hedefler. Altan'ın yayımlanmış altı deneme kitabında tespit edilen kendini aldatma temine dair denemeleri, aşağıda kronolojik bir şekilde incelenmiştir.

Denemelerde Kendini Aldatma Temi

Ahmet Altan'ın Sevgili Yalanlarımız başlıklı denemesi, kendini aldatmayı konu edinen denemelerinden biridir. *“Bir kuşun, oradan bir çöp, buradan bir ot, beri yandan bir yaprak toplayarak kendine bir yuva yapması gibi, biz de bir kitaptan bir sayfa, bir filminden bir sahne, bir efsaneden bir bölüm, bir öğütten bir ders toplayarak kendimize bir kişilik yaparız”* sözleriyle başlayan deneme, insanların kişiliklerini yapay bir şekilde oluşturduğunu vurgular (Altan, 1996: 78). Çoğu kişi daha iyi ve güzel olmak için ya da görünmek için sahte bir kişiliğe girer ve kendinde olmayanı varmış gibi sergiler. Bu durum karşısında yazar şu yorumu yapar: *“En korkunç yanı, yalan söylediğimiz, aldatmaya çalıştığımız, numaralarla kandırmaya uğraştığımız insanın kendimiz olmasıdır. Bir yanımız gerçeğe sarsılırken, diğer yanımız oluşturduğu yapma kişiliğine sahip çıkmaya debelenir”* (Altan, 1996: 79).

Başkalarına imrenmeyle sergilenen bazı davranışlar bir noktadan sonra kişi tarafından öz davranışlar gibi algılanabilir. Yani kişi eğreti duran bir özelliği benimser, ona sahip çıkar ve böylece kendini aldatma süreci başlar. Ancak bu süreç sağlıklı değildir, yazarın deyimiyle bu gemi fırtınalara dayanıksızdır:

Yalan olan, yıllar içinde tenimize işleyip gerçeğe o kadar benzemiştir ki, onu silip atmak bizden bir şeyler eksiltir, yalan da yıllarca tekrarlar tekrarlar gerçeğin bir parçası olmuştur çünkü. Ama fırtınalara dayanıklı değildir işte. Fırtınaya dayanıklı olan, sevmediğimiz, altta saklı olandır. Bu dövüştün yoruldukça yalandan uzaklaşıp gerçeğe yaklaşmaya başlarız (Altan, 1996: 81).

Altan, fırtına diyerek atlatılan bir badireyi ya da yaşanan kötü bir olayı kasteder. Bu fırtına neticesinde kişide bir silkinme olur ve özüne dönme kısmen gerçekleşir. Daha önceden kişinin kendini aldatmasına sebep olan kusurlar, artık kişiyi eskisi kadar rahatsız etmez. *“Fırtınasız bir hayat ne kadar da güzeldir, aslımızla barışmak ne kadar da hoştur, tanımadığımız bir gerçeğin aslında biz olduğunu keşfetmek ne kadar da rahatlatıcıdır”* (Altan, 1996: 83). Fırtına sonrası kendini keşfeden birey, artık kendini aldatmaz ama bu, ne zamana kadar devam eder? Yazar, bunun uzun sürmeyeceğini söyler: *“Fırtınada dağılan yuva, fırtına bitince bir mucizeyle yeniden bir araya gelmiştir, yeniden sarmıştır bizi, yavaş yavaş gerçek kimliğimizin üzerini yeniden örter”* (Altan, 1996: 83). Ona göre birey, bir kısır döngünün içerisinde ve bu hâl süregidecektir. Yazar, denemesine bu şekilde son verir.

Gözleriniz başlıklı deneme, Altan'ın bakışlardan yola çıkarak okuyucuda bir iç muhakeme yaratmaya çalıştığı bir denemedir. Yazarın bu konudaki yöntemi, bu defa soru sormaktır. Denemenin tamamı sorulardan oluşur. Sorduğu sorularla kişinin kendini daha iyi tanımasını amaçlayan yazarın asıl hedefi, bir vicdan muhasebesi yaratarak kişinin kendini aldatıp aldatmadığını ortaya koymaktır. Olaylar ve durumlar karşısında insanlar, takındıkları tavrın nasıl olduğunu fark edemeyebilir. Bunu çok iyi bilen Altan, sorduğu sorularla kişilerde bir farkındalık uyandırmaya çalışır. Yazar denemeye şu sorularla başlar:

Nasıl bakıyor sizin gözleriniz? Kilitli bir kapı gibi mi, hiçbir ışık sızdırmayan? Karanlık ve kapalı mı? Hiç merak ettiniz mi, nasıl bakıyor sizin gözleriniz... Oğlu kaybolmuş bir anneyi gördüğünüzde, gözleriniz nasıl bakıyor? Bir zengin gördüğünde gözleriniz nasıl bakıyor? Bir general gördüğünde... Çocukları yerlerde sürtüren polislere nasıl bakıyor? Ya kocasını arayan bir kadının kederli gözlerine nasıl bakıyor gözleriniz? Ağaçlara nasıl bakıyor? Denize, bulutlara, çiçeklere... Martılara... Çocuklarınıza nasıl bakıyor gözleriniz? Gözleriniz nasıl bakıyor, hiç merak ettiniz mi? (Altan, 2010: 61)

Bazı denemelerinde insanların kendilerini tanımamasından yakınan yazar, bu denemesinde de aynı konuya dikkat çeker. Bireysel ve toplumsal meselelerde insanların duruşlarını tespit etmeye yönelik olan bu sorularla Altan, kişileri ikinci defa düşündürmeye çalışır ve bu sayede kişinin doğru karar verme ihtimalini artırır. Bu da kendini aldatmadan sıyrılmaya yöneliktir. Yazar, okuyucuları özellikle toplumsal duyarlılığa çağırır. Haksızlığa uğrayan bir kişi elbette ki hakkını arar. Ancak başkası haksızlığa uğradığında insanlar susmaya daha meyillidir. Altan'ı da üzen bu noktadır. Yazar, toplumsal duyarlılığa dair şu soruları sorar: *"Bir mahkûm arabasının dar ve demirli penceresinden el sallayan genç kızlara... Gözleriniz nasıl bakıyor?... Kelepçelere, hapishanelere, darağaçlarına... Sokak çocuklarına... 'Hakkımı istiyorum,' diye bağırان o ihtiyara"* (Altan, 2010: 62-63)... Denemenin sonunda ayna sembolünü kullanan Altan, okuyucuya aynanın karşısında ne hissettiğini sorar ve kendisini, yaşamını, değerlerini bir daha sorgulamayı salık verir:

Nasıl bakıyor sizin gözleriniz? Kilitli bir kapı gibi mi, hiç ışık sızdırmayan? Gözleriniz, bir aynada gözlerinize değdiğinde, nasıl bakıyor? Utaçla mı, ısırtıpla mı, korkuyla mı? Sizin gözleriniz nasıl bakıyor, hiç merak ettiniz mi? Nasıl bakıyor o gözleriniz şu yaşadığınız hayata? (Altan, 2010: 63)

Çok mu İçtensiniz? denemesinde Altan, kendini aldatma konusunu farklı bir şekilde ele alır. Bu denemede, rol yapan kendi gibi olmayan ve bunun kısmen farkında olan kişilerden bahseder. Yazar denemeye, *"Nasıl oynamak istiyorsunuz bu oyunu?"* sorusuyla başlar ve kişiliğinin bir kısmını görmezden gelerek kendini ve çevresindekileri yanıltan sahte kişiliklere seslenir:

‘Beni anlamıyorlar’ derken ne kadar anlaşılacak istiyorsunuz, her şeyinizin anlaşılmasını istiyor musunuz gerçekten? Hayır, her şeyin anlaşılmasını istemiyorsunuz. Anlaşılmasını istediğiniz bir bölgeniz var değil mi, beğendiğiniz ve görenleri beğeneceğine inandığınız bölgeniz... Zayıflıklarınızın, eksikliklerinizin, bilgisizliklerinizin, yeteneksizliklerinizin de görülmesini ve anlaşılmasını istiyor musunuz? Eğer sizi ruhunuzu çırpıplak gören biri olsaydı, ‘beni anlıyorlar’ diye ağlayacak mıydınız? Anlaşılacak istiyor musunuz gerçekten? Söylediğiniz her sözün arkasında saklı olan o ikinci sözcüğü de anlaşıyor istiyor musunuz? (Altan, 2010: 101-102).

Yazar bu durumun bir sahtekârlık olduğunun farkındadır ve bunu şu cümlelerle eleştirir: *“Ama ya asla sahtekârlık yapmıyormuş gibi davranmanıza ne diyeceğiz, sahtekâr olmak değil de hiç sahtekârlık yapmıyormuş gibi durmak bence asıl büyük sahtekârlık”* (Altan, 2010: 103). Altan, denemenin başında sorduğu soruları denemenin sonunda da sorar: *“Nasıl oynamak istiyorsunuz bu oyunu”* (Altan, 2010: 103)? Aslında yazar, yaptığı açıklamalar neticesinde okurda bir farkındalık ve muhakeme uyandırmaya çalışır. Altan insanları samimi ve dürüst olmaya, gereksiz oyunlardan ve aldatmalardan kaçınmaya davet eder.

Ahmet Altan, İki Sesimiz Olmalı denemesinde insanların kişiler ve olaylar karşısında tavrının nasıl olması gerektiği üzerinde durur ve bu şekilde kendini aldatmayı sorgular. Yazar, ses kelimesini kullanarak kişinin davranışlarını kasteder. *“İki sesimiz olmalı”* diyen yazara göre bunlardan biri aşka açılmalı diğeri ise dövüşe açılmalıdır. Yazarın aşka açılan ses tabiri; sevginin, aşkın, yaşamın öneminin anlatılarak insanların içini yaşam sevinciyle doldurmayı hedefler. Dövüşe açılan ses ise haksızlıklar ve zulümler karşısında kişinin isyan etmesi gerektiğini vurgular. Altan’ın aşka açılan ses hakkındaki yorumları şöyledir: *“Hayata ve aşka dair konuşmalı, hem şaşkın çocuk gözleri gibi saf olmalı hem yosma akşamlar gibi edepsizliklere doğru kararlı. Öyle bir ses olmalı ki, duyan yaşamak ve sevmek için titremeli”* (Altan, 2010: 130). Bu sözlerle birçok denemesinde olduğu gibi yaşamı kutsayan Altan, insanların bu seslerden vazgeçmemesi gerektiğini dolaylı olarak belirtir. Dövüşe açılan ses hakkında ise yazar şu yorumları yapar:

Ölüm ve kavgaya dair konuşmalı. ‘Hayır’ diye dikilmeli, ‘despotlara karşıyım, doğarken de karşıydım ölürken de karşı olacağım, tanklarınızı ve toplarınızı istemiyorum, darbelerimize baş eğmeyeceğim, siz korkuttukça korkumu daha derinlere gömeceğim.’ Üniformalarıyla ya da cüppeleriyle gelip silahlarını gösterdiklerinde, öyle bir ses olmalı ki, gülümsemeli, bir sırtlan sürüsü gördüğünde gülümseyen bir aslan gibi gülümsemeli. Öyle bir ses olmalı ki kükretilmeli. Başkaldırılmalı. ‘Eğilin’ diyenlere, ‘esas siz eğilin’ diye cevap vermeli (Altan, 2010: 130-131).

Altan, bu cümlelerle insanların haksızlık karşısında susmamaları gerektiğini ifade eder. Ona göre konuşmak da tek başına yeterli değildir. “Hayata ve dövüşe açmalıyız kapılarımızı” diyerek fikirlerin davranışa dökülmesi gerektiğini de belirtir (Altan, 2010: 132). Aslında yazar, insanların sahip olduğu sorumluluğu tekrar dile getirerek bir iç muhakeme yaratmaya çalışır. Haksızlık karşısında susmak, kişinin değer yargılarıyla çelişirse kişi kendini aldatmış olur. Altan, bu bağlamda okuyucuyu ikaz eder. Yazar, aşkın ve sevginin anlatılarak çoğaltılmasını, kavganın ve savaşın da anlatılarak yok edilmesini hedefler. Onun konuya dair fikirleri şöyledir:

İki sesimiz olmalı şimdi. Biri sümbül kokmalı, biri çelik gibi ışımalı. Biri kırlara açılmalı, biri burçlara tırmanmalı. Biri hayatı alabildiğince kucaklamalı, biri yaşayabilmek için gerekirse ölümü göze alabilmeli... Zor günlerde bizim iki sesimiz olmalı. Ve zor günler bu günler. Sesi çıkması gereken birçok insanın sesini kaybettiği günler. Korkakların, kendi korkularını bulaşıcı bir hastalık gibi yaymak istedikleri günler (Altan, 2010: 132-133).

Altan, yukarıdaki yorumlarıyla insanların bazen sesini çıkartmaktan korktuklarını belirtir. Bu noktada kendini aldatma söz konusu olur. Bireysel menfaatler ve ikbal kaygısı insanları, konuşması gereken yerlerde susturabilir. Yazar, bu duruma ve bu insanlara şiddetle karşı çıkar. Hayat için gerekirse hayattan vazgeçmek gerektiğini belirten Altan, denemesini şu cümle ile sonlandırır: “*Bizim iki sesimiz olmalı bu zor günlerde. Biri sevdiğine ‘evet’ diye fısıldamak, biri despotlara ‘hayır’ diye naralanmalı*” (Altan, 2010: 134).

Bu Kimin Hayatı... isimli deneme, kişinin kendini ve hayatını sorgulamasını esas alan bir denemedir. Yazar, denemenin girişinde öncelikle birçok insanın yaşadığı hayatı eleştirir. Elindekilerle yetinen ve onun dışında bir hayatın olmadığını sanan ya da başka hayatların gereksiz olduğunu düşünen insanlar, Altan’ın hedefindedir. Bu kişiler, başkaları tarafından kendilerine biçilen hayatı yaşamaktadır ve buna ikna olmuşlardır. Sunulan bu hayatın sahte olduklarını bilmelerine rağmen kendilerini aldatmaya devam ederler ve yaşamın böyle olması gerektiğine inanırlar. Olayı somutlaştırmak için bir deniz kazasından yola çıkan yazar, insanların kaza neticesinde yaşamak için bir tahta parçasına sarıldığını ve yaşamını bu şekilde sürdürdüğünü belirtir. Hâlbuki bu kişiler, mücadele azmiyle başka limanlara ulaşabilirler. Yazarın bu duruma dair ilk tespitleri şöyledir:

Büyük bir yolculuk değil hayat denen macera buralarda, bir deniz kazasının sulara dağılmış enkazına benziyor daha ziyade, tahta parçaları, yelken bezleri, kırılmış dümenler, ıslanmış elbiseler, devrilmiş direkler arasında tutunacak bir şeyler bulabilmiş olanların suyun üstünde kalma çabası; bir yere varmak değil artık amaç, tek istenen biraz daha dayanabilmek; o gün tutulacak bir balık, bir gün daha günün batışını görebilmek herkesin aklında olan... Muhteşem bir macera yaşamakta olduklarına inanmayanların, o muhteşem macerayı taşıyacak güçleri de ne yazık ki

olmuyor. Öyle sessizce, hayatı değil de ölümü bekler gibi bakıyorlar. Kendi hayatlarının suskun seyircileri onlar (Altan, 2003: 50-51).

Ahmet Altan, bir aksiyon adamıdır. O, gözünü daldan budaktan esirgemeyen bir kişiliğe sahiptir. Dolayısıyla insanların gereksiz yere itaatkâr ve kanaatkâr olması onu kaygılandırır. Kendilerine biçilen hayatın, kendileri için en iyisi olduğunu düşünerek kendini aldatan kişiler, Altan'ı rahatsız eder. Yaşamın bir mucize olduğuna inanan yazar, insanları da bu mucizeden haberdar etmek ister. Altan, bu kişiler hakkında şu yorumlarda bulunur:

Kendi kaderlerine başkalarının sahip olduğuna inanıyorlar, bunu değiştiremeyeceklerine de. Kendilerine yalan söylendiğini bile bile yalanları dinliyorlar. İtiraz etmiyorlar. Çoktan unutmuşlar hayatı. Bir hayat için dövüşmenin benzersiz lezzetini hiç tatmamışlar. Güzel bir sofranın başında aç oturuyorlar. Ve, kendi aç kâhışlarındaki zavallılığı değil de sofrayı küçümsüyorlar, o sofrada kendilerine sunulan zevkleri, aşkları, şehveti, kavgayı, dostluğu küçümsüyorlar; bunun zavallılığını gizliden gizliye hissederek ve bunu hissetmekten nefret ederek... Efendilerinden, müstehcen bir korkuyla korkuyorlar, seslerini yükseltmiyorlar, 'Ne diyorsunuz siz' diymiyorlar, 'Kendi kaderime ben hükmederim' diymiyorlar, 'Bu benim hayatım' diymiyorlar, 'Bu sofradaki her şey bana sunuldu, bunun tadını çıkartacağım' diymiyorlar (Altan, 2003: 51).

Yazar, bu insanların içinde bulunduğu durumu daha iyi açıklamak için izlediği bir filmi anlatır. Bu filmde bir kaza geçiren ve kötürüm olan bir adam ötanazi hakkı için mücadele eder. Bu hak için çıkarıldığı mahkemelerde hâkimlere sorar: "*Kimin hayatı bu*" (Altan, 2003: 52)? Neticede kendisine ölüm hakkı verilen adam, ölmek için vermiş olduğu mücadeleyle kendi hayatının hâkimi olduğunu ispatlar. Kötürüm bir insanın ölüm mücadelesini örnek gösteren Altan, eleştirilerini daha da sertleştirir. Sorgusuz sualsiz her şeye rıza gösteren insanların içinde bulunduğu durumu şu ifadelerle açıklamaya çalışır:

Siz sağlamsınız. Eliniz ayağınız tutuyor. Ama size, siz bir sakatmışsınız gibi davrandıklarında, hayatınızı elinizden aldıklarında, sizi hakaretlerle ezdiklerinde, sizin insanlara verilen haklara layık olmadığınızı söylediklerinde, geleceğinizi sizin belirleyemeyeceğinizi size tebliğ ettiklerinde, bildiriler yayımlayarak sizin bir hiç olduğunuzu yüzünüze çarptıklarında, hayatın en küçük sevincinden bile size pay vermediklerinde; paralarınızı, geleceğinizi, hatta çocuklarınızın geleceklelerini çaldıklarında, sizin insanlarınızı öldürüp arsızca sırttıklarında ağzınızı bile açmıyorsunuz. Hayatın güzelliklerini unuttunuz çünkü... Ödünüz patlıyor mücadele etmekten. Efendilere karşı sesinizi çıkartmaktansa, bir kazazede gibi bir tahta parçasına sarılarak sürüklenmeyi tercih ediyorsunuz (Altan, 2003: 53).

Yazarın, hayatın sorgulanmasına dair diğer denemeleri göz önünde bulundurulduğunda bu denemede eleştirilerin şiddetinin arttığı söylenebilir. Mücadele azminden yoksun olan insanları birer zavallı olarak gören Altan, onlar için Malraux'un "*Uğrunda ölmeye değmeyen bir hayat yaşamaya da değmez*" sözünü

hatırlatır ve onların yaşamakta oldukları bir hayatın bile olmadığını vurgular (Altan, 2003: 53). Yazar bu durum için şu ifadeleri kullanır:

Kendi yarattığınız sirkin maskaraları oldunuz, hem birbirinizi hem kendinizi aşıyorsunuz... Ölmüyor, öldürülüyorsunuz. Yaşamıyor, sürdürülüyorsunuz... Birer zavallı kazazedesiniz... Ama siz yaşamıyorsunuz. Çünkü hayatınız bir emir beklemekle geçiyor, yaşamınız için sanki birilerinin size 'Şimdi yaşa' diye emretmesi gerekiyor ama onlar size sadece 'Şimdi öl' diye emrediyor ya da 'Şimdi sürün' diye. Uğrunda ölünecek bir hayatınız yok... Yaşanacak bir hayatınız da (Altan, 2003: 53-55)...

Yukarıdaki ifadeler, olaylara ve insanlara tepeden bakan birine ait değildir. Çünkü Altan, herkesin hak ettiği bir hayatı yaşamasını ister. Yazarın bu denemedeki asıl amacının insanlarda bir farkındalık uyandırmak olduğu söylenebilir. Özellikle kendini aldatıp yaşadığı hayatın ideal olduğunu düşünen kişiler, bu eleştirilerin odağındadır.

Sus Artık Sesim... denemesinde Altan, insanın iç sesinden yola çıkarak kendini aldatma temasına değinir. Kişi kendini, olduğu gibi değil de hayal ettiği gibi algılar. Bu durumun farkında olan da yine kişinin susturmadığı iç sesidir: "*Kendimizi olduğumuzdan başka biri sanarak yaşarız hepimiz ama bir yanımız aslında kim ve ne olduğumuzu hep bilir, bütün hayatımız da, gerçekleri söyleyen içimizdeki o haini susturmaya uğraşmak, onu yatıştırmaya çabalamak ve kendimizden kaçmakla geçer*" (Altan, 2004: 18). Yazara göre hayat bir kaçıştır, kişinin iç sesinden kaçması. Ancak bu kaçış ne kadar gerçekleşse de kişinin öz benliğini unutması mümkün olamaz:

Ama unutmanın zorluğu gibi hatırlamanın da zorluğu vardı; bir ses, bir şarkı, rüyalarımıza karışan bir kâbus, bir resim, bir bakış bize hatırlamak istediğimizi unutturuyor, kendi gerçekimizi sezgilerin pusları arasından çekip çıkartıyor, bizi kendi gerçek varlığımızın yansımalarıyla yüz yüze bırakıyordu... Kendimizi bir başkası sanarak yaşasak da seziyorduk kim olduğumuzu. Hangimiz kendimiz olarak mutluyduk ki? (Altan, 2004: 20-21)

Birçok kişi içindeki o sesi susturmak için uğraşır ancak bunda muvaffak olamaz. Hiç beklenmedik bir zamanda, beklenmedik bir yerde o ses tekrar kişinin karşısına çıkar: "*Ama susmuyordu. Sandığımızdan başka biri olduğumuzu zehir solur gibi fısıldıyordu kulağımıza*" (Altan, 2004: 23). Yazar bu denemesinde, kendini aldatan kişilerin zaman zaman hissettiği o çatışmayı okuyucuya açıklamaya çalışır.

Ahmet Altan, *İğde Kokuları* isimli denemesini bir inziva halinde yazar. Tabiatın, çiçeklerden, ağaçlardan, kokulardan bahsederek denemeye giriş yapan Altan, daha sonra asıl konuları ele alır. Yazarın fırtına öncesi sessizliği andıran cümleleri şöyledir:

Gece, damlaları iğde çiçeği kokan lacivert bir nehir gibi sakin bir vakarla akıyor, kızıl sardunyalardan arasından. Mahzun bir genç kız gibi duran limon ağacı, bir türlü çiçeklenemeyen hanımeli, annesinin allığını sürmüş bir kız çocuğuna benzeyen, açtığı zaman bile boyu bir tomurcuğun boyunu geçmeyen minik çiçekleriyle gül fidanı uzun bir uykuya dalmışlar. İnsanların, seslerin, ışıkların çekildiği bir zamandayız. Kokular imparatorluğunun bendeleriyle artık, ruhumuz bir buhurdan gibi tüten kokularla dalgalanıyor (Altan, 2004: 130).

Birçok denemesinde insanın en gizli ve derin duygularını anlatmaya çalışan yazar, bu denemesinde de sorduğu sorularla ve yaptığı tespitlerle kişide bir iç muhakeme yaratarak duyguların tarifine çalışır. Ağaçlardan, çiçeklerden bahsederek denemeye giriş yapan Altan, birden konuyu insanın yalnızlığına, hatalarına ve pişmanlığına getirir. İnsanın kendine karşı bile yalnız olduğunu belirten yazara göre hatalar ve pişmanlıklar kişinin hayatında ciddi bir yere sahiptir. Altan, soru yöntemiyle okuyucuda bir farkındalık uyandırmaya çalışır: *“İşlediğimiz günahlar değil mi, bizi başkalarının günahkârlığına inandıran? Kendimizi affetmemizdeki bu korkunç hoşgörü değil mi, başkalarını affetmemizi bu kadar zorlaştıran”* (Altan, 2004: 130)?

Birinci soruda, başkalarının günahkâr olduğunu düşünen kişinin kendisinin de günahkâr olduğu vurgulanır. Fakat bu günahkârlık düşünce bazında değildir. Bir günahı işleyen kişi, kendisi bu günahı işlediği için başkalarının da işlediğini düşünür. Bu meselede asıl günahkâr kişinin kendisidir. Başkalarının günahkârlığı ise kesin değildir. İnsanın aklından geçenler başkasından ziyade kişinin kendi düşünce yapısına bir işarettir. Altan’ın sorduğu ikinci soru ise kendini aldatmaya ilişkindir. Kişinin kendini suçlu kabul etmesi oldukça güç bir durumdur. Başkalarının kusurlarını affetmede çok zorlanan kişiler, mevzu kendileri olduğu zaman büyük bir hoşgörüyle kendi hatalarını affederler. Bu noktada kişi, kendisi için kullandığı savunma mekanizmalarını başkası için kullanamaz ve empati kuramaz. Kendini aldatma noktasına gelen kişi başta kendisi olmak üzere en yakınlarına bile yalan söyler. Yazarın konuya dair tespitleri şöyledir: *“Kendimizin çocuğu gibiyiz, her gece kendimize kendimizle ilgili bir masal anlatıyoruz, bir prens oluyoruz, bir prenses, dürüst, içten, cesur oluyoruz, iyiliklerle donanıyor, sevecenliklerle yüceliyoruz. En çok yalanı en yakınlarımıza söylüyoruz. Önce kendimize, sonra en sevdiğimizize”*(Altan, 2004: 131).

Yazar, bu denemesinde kişinin iç sesiyle olan mücadelesine de göndermelerde bulunur. Kendi kusurlarını çok kolay bir şekilde affedebilen kişiler, başkalarını günahkâr kabul etmekte bir beis görmeyebilir. Yazarın üzerinde durduğu diğer bir

konu da dürüstlüktür. Altan, yine kendi yöntemiyle dürüstlüğü sorgular ve bunu dürüst olmayan, kendini aldatan kişilerin durumlarıyla ilişkilendirir:

Herkes yalan söylüyorsa en dürüstümüz, 'Ben yalancıyım' diyenler mi? Dürüst olduğunu söyleyenlerden mi korkmalıyız, yoksa yalancı olduğunu söyleyenlerden mi? Kendimizi kimden sakınmalıyız? Ve, kendimizi sakınmalı mıyız? Neden dürüst birine, güvenebileceğimiz birine bu kadar ihtiyacımız var, kendimize ve dürüstlüğümüze güvenemediğimiz için mi? Bizi, dürüstlüğün gerçekten var olduğuna inandırması, bizi de dürüstlüğün güvenilir sularına çekmesi için mi insanlara dürüst olmaları için yalvarıyoruz? Niye kendimizde olmayı başkasından istiyoruz? Kendimizde olmadığı için mi? (Altan, 2004: 133-134)

Kişinin kendini sorgulamasına yönelik olan bu denemede yazar; narsisizmden, günahkârlıktan, ihanetten, dürüstlükten bahsedip okuyucuda bir farkındalık yaratmaya çalışır. Denemenin sonuna doğru sorduğu sorular ise her insanın üzerinde düşünmesi gereken sorulardır. Altan, şu ifadelerle kelimelerine son verir:

Yalandan en çok yalancılar, günahın en çok günahkârlar, ihanetten en çok hainler mi korkuyor? Yalanın, günahın ve ihanetin çizgisini ne kadar çabuk ve kolay geçtiğimizi bildiğimizden mi başkalarının da o kadar kolay ve çabuk o çizgileri geçeceğine inanıyoruz? Günahın ve ihanetin o muhteşem lezzetini tattığımız için mi başkalarının da onu tatmak isteyeceğini düşünüyoruz? Hiç yalan söylemeyen, belki de başkasının yalan söyleyebileceğini hiç düşünmez. İhaneti aklından geçirmeyen, başkasının da ihanetinden o kadar kuşkulalmaz. Bu sorularla ne kadar yalnızız. Ve ne kadar kalabalık yalnızlığımız. Herkeste kendimize çarpıyoruz. Ve, bir ses bize diyor ki: 'Sen mükemmel değilsen, başkasının mükemmel olmasını niye istiyorsun?' Ve, biz diyoruz ki: 'Ben mükemmel olsam, başkasının mükemmel olmasını niye isteyeyim?' (Altan, 2004: 134)

Sonuç

Ahmet Altan, tanımı ve tespiti güç olan *kendini aldatma* temine denemelerinde yer vermiştir. Onun tespitlerine göre kendini aldatma, yadırganması gereken bir durumdur. *Sevgili Yalanlarımız* denemesinde yazar, yapma kişilik oluşturup kendini aldatan insanları eleştirir. *Gözleriniz* başlıklı denemesinde Altan, bireysel ve toplumsal meseleler karışında kişinin duruşunu sorgulayarak kendini aldatma husussuna dikkat çeker. *Çok mu İçtensiniz?* isimli denemede, olduğundan başka biri görünerek kendini aldatan kişiler anlatılmıştır. *İki Sesimiz Olmalı* başlıklı denemede, kişinin haksızlık karşısında susarak kendi değer yargılarıyla çelişmesi ele alınmıştır. *Bu Kimin Hayatı...* denemesinde yaşamın gerçek değeri sorgulanarak kendini aldatma ile itaatkârlık ve kanaatkârlık irdelenmiştir. *Sus Artık Sesim...* denemesinde Altan, kişinin iç sesinden yola çıkarak kendini aldatma temini izah etmiştir. *İğde Kokuları* başlıklı denemede yazar, günah ve dürüstlük karşısında insanların nasıl kendilerini aldattığını açıklamaya çalışmıştır.

Denemelerin geneli dikkate alındığında Ahmet Altan'ın kendini aldatma hususunda okuyucuyu uyardığı ve okuyucuda bir farkındalık yaratmaya gayret ettiği görülür. Altan, çeşitli bahanelerle kendini aldatan kişilerin bu tavırlarını tasvip etmez ve onlarda sorgulama hissi yaratarak onlara hayatı hakkıyla yaşamayı salık verir.

KAYNAKLAR

- Altan, Ahmet. *Bir Hayat Bir Hayata Değer*. İstanbul: Everest Yayınları, 2015.
- . *Geceyarısı Şarkıları*. İstanbul: Can Yayınları, 1996.
- . *İçimizde Bir Yer*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.
- . *Karanlıkta Sabah Kuşları*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010.
- . *Kristal Denizaltı*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010.
- . *Ve Kırar Göğsüne Bastırırken*. İstanbul: Can Yayınları, 2003.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Güçlü, Abdülbâki ve diğer. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Fingarette, Herbert. *Kendini Aldatma*. Çev. Alev Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- Oğuz, Kürşad. "Sağlıklı İlişki Sıkır". *Aktüel* 275 (1996): 68-72.
- Kılıç, Büşra. *Kendini Aldatma ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2011.
- Yiğitoğlu, Mustafa. *Ahmet Altan'ın Eserlerinde Muhteva*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2015.